

TRANSFORMACION OF THE ADVERBS OF MANNER IN SHIDA KARTLIAN

ვითარების ზმნისართების ტრანსფორმაცია შიდაქართლურში

Mariam Koberidze

Doctor of Philology,

Professor of Gori State University,

Gori, Chavchavadze st., #53, 1400, Georgia,

+ 995577251275, maikoberidze@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6604-1628>

Abstract. In the present article, the adverbs of manner confirmed in Shidakartlur are studied. The research material was recorded by us in the villages of Big and Little Liakhvi, Froni, Dzama, Kavtura, Tedzmi and Ateni valleys. The latest material is analyzed and compared with dialect texts written by Georgian linguists at different times to present linguistic processes chronologically separated in time and space.

Both primary (root) and verbs formed from other parts of speech are used as adverbs of situation. Nouns, adjectives, numerals, pronouns, conjunctions and particles undergo transformation.

Noteworthy are the suffixes that form the adverbs of manner - **iv**: tanabriv ("equally"), unobnobliv ("as a district"), tvalnatliv ("clearly")... The suffix **-re** is found in adverbs: agre, magre, egre ("yes"). ... Compound verbs : patiputad ("pantipuntad"), tolnatsilad ("in equal parts")....All these verbs are often represented by the emphatic vowel -a.

The change of emphatic vowel -i and rotation sign -d into -t sound leads to the production of parallel forms: dzalad/ dzalat//dzalata ("force"); tsotad// tsotat// tsotata ("little")....

With the function of the adverb of the situation, the forms formed by the combination of the nominative rotation and the dative rotation of the postpositional structure are used.

Adverbs of manner are mainly related to the verb, but also form pairs with other members of the sentence. Its place in the sentence is free: it can precede or follow the member of the sentence, or be separated from it by other members. The function of the transformed parts of speech is similar to the Georgian language system. Linguistic events due to the internal potential of the language, population migration and interaction with other dialects are observed. Terms borrowed from another language are not confirmed.

Keywords: Georgian literary language, Dialect, Shida Kartlian, Adverb of manner, Production, Structure, Extending vowel, Parallel variants.

მარიამ კობერიძე

ფილოლოგიის დოქტორი,
გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი,
ქ. გორი, ი. ჭავჭავაძის ქ. #53, 1400, საქართველო,
+ 995577251275, maikoberidze@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6604-1628>

აბსტრაქტი. წინამდებარე სტატიაში შესწავლილია შიდაქართლურში დადასტურებული ვითარების ზმნისართები. საკვლევი მასალა ჩაწერილია ჩვენ მიერ დიდი და პატარა ლიახვის, ფრონის, ძამას, კავთურას, თემისა და ატენის ხეობის სოფლებში. უახლესი მასალა გაანალიზებულია და შედარებულია ქართველი ენათმეცნიერების მიერ სხვადასხვა დროს ჩაწერილ დიალექტურ ტექსტებთან დროსა და სივრცეში ქრონოლოგიურად დაშორებული ენობრივი პროცესების წარმოსაჩენად.

ვითარების ზმნისართად გამოიყენება, როგორც პირველადი (ძირეული), ისე სხვა მეტყველების ნაწილისაგან ნაწარმოები ზმნისართები. ტრანსფორმაციას განიცდიან არსებითი სახელები, ზედსართავი სახელები, რიცხვითი სახელები, ნაცვალსახელები, თანდებულები და ნაწილაკები.

საყურადღებოა, ვითარების ზმნისართის მაწარმოებელი სუფიქსები. - ივ : თანაბრივ, უბნობლივ, თვალნათლივ.... -რე: აგრე, მაგრე, ეგრე.... რთული ზმნისართები: პანტიპუნტად, ტოლნაწილად ... ყველა ეს ზმნისართი ხშირად წარმოდგენილია -ა მავრცობი ხმოვნით.

- ი ემფატიკური ხმოვნისა და -დ ბრუნვის ნიშნის ცვლილება -თ ბგერად იწვევს პარალელური ფორმების წარმოებას: ძალად// ძალათ//ძალათი; ცოტად//ცოტათ//ცოტათი....

ვითარების ზმნისართის ფუნქციით გამოიყენება პოსტპოზიციური წყობის -ვით სახელობითი ბრუნვისა და -ზე მიცემითი ბრუნვის თანდებულებით წარმოქმნილი ფორმები.

ვითარების ზმნისართი ძირითადად დაკავშირებულია ზმნასთან, მაგრამ წყვილს ქმნის წინადადების სხვა წევრებთანაც. წინადადებაში მისი ადგილი თავისუფალია: ის შეიძლება წინ უსწრებდეს ან მოსდევდეს წინადადების წევრს, ან გათიშული იყოს მისგან სხვა წევრებით. ტრანსფორმირებული მეტყველების ნაწილების ფუნქცია ქართული ენობრივი სისტემის მსგავსია. შეინიშნება ენის შინაგანი პოტენციის, მოსახლეობის მიგრაციით და სხვა დიალექტებთან ურთიერთობით განპირობებული ენობრივი მოვლენები. არ დასტურდება სხვა ენიდან ნასესხები ტერმინები.

საკვანძო სიტყვები: ქართული სალიტერატურო ენა, დიალექტი, შიდაქართლური, ვითარების ზმნისართი, წარმოება, სტრუქტურა, მავრცობი ხმოვნები, პარალელური ფორმები.

შესავალი. ვითარების ზმნისართს ქართული ენის სისტემაში სხვა ზმნისართებისაგან მკვეთრად განსხვავებული გრამატიკული და სემანტიკური ნიშნები, სტრუქტურა, წარმოება და ფუნქცია გამოარჩევს. ქართლურში ვითარების ზმნისართებად მეტყველების ნაწილთა ტრანსფორმაცია მსგავსია ქართული სალიტერატურო ენისა და ქართული ენის სხვა დიალექტებისა. განსხვავებული მოვლენების პოვნირება შიდაქართურის კილოკაურ თავისებურებაზე მიუთითებს. უახლესი დიალექტური მასალის შედარება ქართველ ენათმეცნიერთა სხვადასხვა დროს ჩაწერილ დიალექტურ

ტექსტებთან ქრონოლოგიურად წარმოაჩენს ენობრივი პროცესების ნაირგვარობას (გაჩეჩილაძე, 1970; იმნაიშვილი, 1974 ბ; მარტიროსოვი, 1939; მესხიშვილი, 1970; კობერიძე, 2006, 2019, 2020ა ...)

მეთოდი. დიალექტური მასალის თანამედროვეობასთან მიმართებაში შესასწავლად გამოყენებულია ტრადიციული ენათმეცნიერული მეთოდები: დაკვირვების, ემპირიული მასალის ანალიზი, აღწერითი და ისტორიულ-შედარებითი. ამავე დროს გამოყენებული იქნა რაოდენობრივი მეთოდები: ანკეტური გამოკითხვა, კონტექსტის ანალიზი.

შედეგები. სამეცნიერო ნაშრომში შესწავლილია ზმნისართის ტრანსფორმაცია შიდაქართულურში; ქრონოლოგიურად გაანალიზებულია ემპირიული მასალა ფიქსირებულ დიალექტურ ტექსტებთან და თანამედროვეობასთან მიმართებაში; დაძებნილია მრავალრიცხოვანი ტრანსფორმირებული საილუსტრაციო მაგალითები; სტრუქტურულად და ფუნქციურად განსხვავებული ფორმები.

მსჯელობა. ქართული გრამატიკის თითქმის ყველა ავტორს შეუნიშნავი არ დარჩენია ვითარებით ბრუნვაში დასმული სახელების სიმრავლე და ზმნისართად მათი გამოყენების შემთხვევები. ამის გამო ზოგმა ქართველმა გრამატიკოსმა ამ ბრუნვას „ზმნის-ზედითი“ ბრუნვა უწოდა. პლატონ იოსელიანს შეუნიშნავს, რომ „ზმნის-ზედად შეიქმნებიან სახელნიც არსებითნი და ნაცულ-სახელნი, ოდესცა დაბოლოებათა მათთა მიემატებიან მარცვალნი დად (იოსელიანი, 1840, გვ. 76). პავლე კვიციანიძემ „ცვლებითს ბრუნვაში“ დასმულ სახელსა და ზმნისართს შორის განსხვავება შენიშნა: „ზოგნი ადგილობითი, ვითარებითი და განზრახვითნი ზმნიზედანი თითქო გვანანო სახელების ცვლებითს ბრუნვასა. მარა ცოტაოდენი დაკვირვება უნდა, რო მათ შორის შენიშნო შემდეგი სხვაობა: ა) ცვლებითნი ბრუნვა ყოველთვის მოგვიგებს კითხვაზე „რად?“... ხოლო ზმნიზედანი მოგვიგებენ კითხვებზე: სად? როგორ? რისთვის? გარეგნობითაც განირჩევიან: ცვლებითი ბრუნვა დონით ბოლოვდება, ზმნიზედა კი - თანით“ (კვიციანიძე, 1888, გვ. 153).

თედო ჟორდანიას შეეცადა დაესაბუთებინა ვითარებითი ბრუნვისათვის „ზმნიზედითი“ ბრუნვის დარქმევის საჭიროება: „ბრუნვა ზმნის-ზედითი, წოდებული აგრეთვე განმავითარებითად, გინა ცვლებითად, მუდამ მისდევს შემასმენელსა, სახელ-ზმნათა ანუ მიმღობასა და მათგან გამოხატულს ჰაზრს შეავსებს, ე. ი. ამ ბრუნვას სწორედ იგივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც სხვ ენებში ესრედ წოდებულთ „ზმნის-ზედათა“, რის გამო ჩვენცა „ზმნის-ზედითი-ბრუნვად“ ვუწოდებთ“ (ჟორდანიას, 1889, გვ. 125).

ზმნიზედითი ბრუნვა გამოყო და ბრუნვათა რიგში მეექვსე ადგილი მიუჩინა ა. ბენაშვილმა (ბენაშვილი, 1894, გვ. 22).

მიუხედავად ამ სხვადასხვანაირი ინტერპრეტაციისა, ერთი რამ მაინც უდავოა: ქართველ გრამატიკოსებს სწორად შეუნიშნავთ, რომ ზმნისართად გამოყენებული სახელი ხშირად გვხვდება ვითარებით ბრუნვაში (შალამბერიძე, 1959, გვ. 56).

ქართველ გრამატიკოსთა ნაწილს ერთმანეთში აქვს არეული ზმნისართი და თანდებული იმ გარეგნული მსგავსების გამო, რაც მათ შორის არსებობს. არ არის გათვალისწინებული ის ნიშნები, რომლებიც მათ ერთმანეთისაგან განასხვავებს. თანდებულისაგან ზმნისართის განმასხვავებელ ნიშნად ჰ. ფოტმა ის მიიჩნია, რომ ზმნისართი თავის მახვილსა და აქცენტს ინარჩუნებს (Vogt, 1936, p. 60). მაგრამ ეს არ არის არსებითი ნიშანი. მთავარი, რაც თანდებულს ზმნისართისგან განასხვავებს, ესაა მართვა ბრუნვაში (მარტიროსოვი, 1946, გვ. 243). თანდებული ყოველთვის მართავს სახელს ბრუნვაში. სახელს ზმნისართიც დაერთვის, მაგრამ იგი სახელს არ მართავს, ზმნისართადვე რჩება, ხოლო თუ მან სახელი ბრუნვაში მართა, მაშინ ზმნისართი ვერ

იქნება, როგორღა უნდა განვიხილოთ ასეთი სიტყვა? თუ მას ზმნისართად მივიჩნევთ, მაშინ ზმნისართისა და თანდებულის განმასხვავებელ ნიშნად მართვა აღარ გამოგვადგება, ხოლო თუ თანდებულს ვუწოდებთ, კვლავ გაურკვეველი დარჩება ამ ორი მეტყველების ნაწილის გამოჯვნის საკითხი. და მაინც ასეთი სიტყვების მიჩნევა თანდებულებად უმართებულო იქნება, რადგან სახელის მართვა, რაც თანდებულისთვისაა ნიშანდობლივი, ამ ზმნისართების ახალი სინტაქსური ფუნქციაა, შემდგომ შეძენილი (შალამბერიძე, 1959, გვ. 57).

ა. შანიძის განმარტებით: „ვითარების ზმნიზედა გამოხატავს, თუ რა ვითარებაში ხდება მოქმედება. მისი კითხვაა: როგორ?-პირველ ყოვლისა აქ შემოდის ვითარებით ბრუნვაში დასმული ზედსართავები და მიმღეობანი: კარგად, მშვიდად, ცხადად, უეჭველად, უმეტესად, შეუწყვეტლად და მისთ“ (შანიძე, 1980, გვ. 595).

შიდაქართლურ მეტყველებაში ზმნისართებად გვხვდება: 1. ძირეული ზმნისართები; 2. ზედსართავი სახელები, მიმღეობა, საწყისი და სხვა მეტყველების ნაწილი ვითარებითი ან მოქმედებითი ბრუნვის ფორმით; 3. -ზე// ზედა და -ვით თანდებულთ ნაწარმოები ზმნისართები.

შიდაქართლურ მეტყველებაში ვითარებითი ბრუნვის ფორმით ზმნისართად არის გამოყენებული: არსებითი სახელი (აგრეთვე მასდარი), ზედსართავი სახელი (აგრეთვე მიმღეობა), რიცხვითი სახელი, ნაცვალსახელი. ზოგჯერ ზმნისართად თანდებულთ გვევლინება. გავაანალიზოთ საილუსტრაციო მაგალითები:

ზედსართავი სახელების ტრანზფორმაცია ვითარების ზმნისართად:

„**კარგად**“ ვითარებითი ზმნისართის რამდენიმე ვარიანტი შეიძლება შეგვხვდეს:

ა) სალიტერატურო ენისათვის დამახასიათებელი ფორმა (მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე): ღორის მწვადი რო დაიბრაწება **კარგად**, რა სჯობია მის ჭამასა (სალოლაშენი); **კარგად** მოდის ნიორი აქაურ მიწებზე (გარეჯვარი); გავრცხოთ მწიფე ტყემალი **კარგადა** (ზერტი).

ბ) ბრუნვისნიშნისეული „დ“ კარგავს ჟღერადობას და ყრუ „თ“-დ იქცევა. ასეთი ზმნისართები გვხვდება მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: მწიფე ხილსა გავხეხავთ **კარგათა** თუშფალანგშია, დავასხავთ თხლათა ორომზე (გარეჯვარი); მაწონი შევაყენე და **კარგათ** რო არ შედგა, ათონთლოვდა, ეტყობ დააკლდა რამე (ხიდისთავი); მერე კრანს მივუშვერ ხოლმე და **კარგათა** ვრეცხავ (კარალეთი); ამაღამ გამოვიჯიყევი **კარგათა** (ზერტი); ღორიც **კარგათა** ჭამს (იგოეთი) (მესხიშვილი, 2006, გვ. 178); აი, ავდარი რო მოუხდეს **კარგათა** (იგოეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 338). სუყველაფერ **კარგათ** მოდიოდა, თუ მოუვლიდით **კარქათა** (ძლევიჯვარი) (იმნაიშვილი, 1974 ბ, გვ. 74); მამაჩემთან **კარქათ** იყო (არბო).

გ) უკანაენისმიერ ბგერების (გ→ქ) ურთიერთმონაცვლეობით: „სუყველაფერ კარგათ მოდიოდა, თუ მოუვლიდით **კარქათა**“ (ძლევიჯვარი) (იმნაიშვილი, 1974 ბ, გვ. 74); ხედვითა **კარქათა** ვხედან, მაგრამა მერე თვალები მტკივა (გარეჯვარი); სალოლ შენა... რა **კარქათა** ხატან (დირბი); **კარქათაც** გამოცხვება (მეჯვრისხევი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 323); მშობლებს დავლოცავ, **კარგათა** იყვენ და მაგრათ იყვენ (ზერტი).

დ) ბრუნვისნიშნისეული -დ-ს დაკარგვით: მამ **კარქა** ყოფილა ჩვენი საქმე (გარეჯვარი); **კარგა** ვაპურმალილე და გავუშვი (ხვედურეთი); ახლა როცა მოკვდა, მოვიდნენ და **კარქა** გააპატიოსნეს (ხიდისთავი); მოთიკნენ **კარქა** (ქვემო ჭალა) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 301).

ე) ფუძისეული -რგ კომპლექსის დაკარგვით: ეგ ფული **კათ** დათვალეთ (არადეთი); მერე მოკეთდა, **კათ** იყო (არადეთი); ეგენი რო **კათ** იქნებიან, მეც მოსვენებულად ვიქნები

(არადეთი); **კათ** იყავი, **კათა!** (ტახტისძირი); - რას შვებით, როგორა ხართ? - **კათა** (სალოლაშენი);

ვ) ზოგჯერ მთქმელის მეტყველებაში ერთდროულად გამოიყენება ვითარების ზმნისართის სალიტერატურო და დიალექტური ფორმა. მაგ., შენ რახანც **კარგად** დაგყავს მანქანა, ჩვენ შეგარიგებთ **კათა** ბიჭსა, აჰა (კარალეთი).

შიდაქართლურ მეტყველებაში თითქმის ყველა ზმნისართი წარმოდგენილია ბრუნვისნიშნისეული -დ-ს დაყრუებით და მავრცობი ხმოვნით. რაც ხელს უწყობს პარალელური ფორმების არსებობას. ამის შესახებ ჯერ კიდევ არ. მარტიროსოვი წერდა: გადაჭრით შეიძლება ითქვას, რომ ვითარებით ბრუნვაში დონის მაგიერ ყოველთვის თანი გვევლინება. ეს იმდენად დაკანონებულია, რომ კაცს გაუჭირდება მონახოს დონით ხმარებულ თითო-ოროლა მაგალითიც კი (მარტიროსოვი, 1939, გვ. 217). მაგალითები:

სხვანაირად// სხვანაირადა// სხვანაირათ// სხვანაირათა: ჩვენი წინაპრები ჭადს **სხვანაირად** აცხობდნენ ხოლმე (კარალეთი); კუთხე-კუნჭულსა მიდგომა უნდა **სხვანაირადა** (იგოეთი); ეს საქმე **სხვანაირათ** დამთავრდება (ფცა); უნდოდა **სხვანაირათ**, მაგრამ გამოუვიდა **სხვანაირათა** (დირბი).

მოკლედ// მოკლედა// მოკლეთ// მოკლეთა. 1. არა ვრცლად: **მოკლედ** ასე გავაკეთოთ და დავამთავროთ (ტახტისძირი); წავიდა **მოკლედა** ეს ჩვენი ბატონი სოფლიდანა (დირბი); **მოკლეთა** ამ ტელევიზორის ცქერაი აღარ მინდა რაა, უყურებ და ნევრები მეშლება უკვე (ხელთუბანი); **მოკლეთ** კაცი გახდა ჩვენი ზურაი (სალოლაშენი); ყოჩახ შენა, **მოკლეთა** კაციანებსა გვეჯობნინ რა (დირბი); 2. არა გრძლად: **მოკლეთ** დააბი (თოკი შეამოკლე) (ტახტისძირი); მანქანასა გაუბა საბელი **მოკლეთა** და დააგორა (დირბი).

კობტად// კობტადა// კობტათ// კობტათა: ისეთი **კობტად** ჩაცმა უყვარდა (მეჯვრისხევი); მურაბებს მოვადულებთ **კობტადა** (არბო); მერე გავრეცხავთ **კობტათა** გამდინარე წყალშია (გარეჯვარი); გოგო **კობტათ** მიდიოდა, ტუსტუსითა, ბიჭი მიყუნცულაობდა (რუისი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 288); ეს როგორი გალოლუებულია, **კობტათ** ვერ გამოუყვანია ყუები? (ტყვიავი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 73); ის რო ნაზუქებს აცხობდა, **კობტათა** (რუისი).

ლამაზად // ლამაზადა// ლამაზათ// ლამაზათა// ლამაათა (ზ-ს დაკარგვით): **ლამაზად** ჩაცმა უყვარდა (დირბი); როცა გამოვიყურები **ლამაზადა**, ვტრიალებ სარკეთანა (ფცა); მოვსაბლე **ლამაათა** (ლამისყანა) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 310); **ლამაზათ** ჩავუსხედით წუხელა (ფცა); თმებ რო დავიწნავდი **ლამაზათა**, ერთ რამეთა ღირდა (ქარელი).

უბედურად// უბედურადა// უბედურათ// უბედურათა: **უბედურად** იცის გამოთრობაი (დირბი); წაუვიდა საქმე **უბედურადა** (ფცა); რა არი, რასა გავხარ, მოთხვრილ ხარ **უბედურათა** (ხიდისთავი); დათვრება და მერე **უბედურათ** გორაობს ტალახშია (ოკამი).

ზუსტად// ზუსტადა// ზუსტათ// ზუსტათა: **ზუსტად** მისი ასლია (მეჯვრისხევი); არ იცოდნენ **ზუსტადა** საიდან მოვიდა (რუისი); **ზუსტათ** ვიცოდი მათი ამბავი და გადამქართულდა (კეხიჯვარი); ოლიკოს ხელაა **ზუსტათა** (ატენი).

სქლად// სქლადა// სქლათ// სქლათა: **სქლად** დაასხა ტყემალი და არ გახმა იმიტომა (ტახტისძირი); მოწვი ეგ კვერცხი **სქლადა** (ფცა) ; რო წაისვამს **სქლათა**, იტყვიან, როგორ აქვს სახე გაპოსკილიო (არადეთი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 97); მაგ კრემს ნუ დააკონტლებ **სქლათა** (ტახტისძირი); თუ არ გათხელდა ხახვი, საცა **სქლათა** დგა, ისე დარჩება აბუწებული (კავთისხევი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 15).

გრილად// გრილადა// გრილათ// გრილათა: თუ **გრილად** შეინახამ საჭმელსა, არ გაფუჭდება (ოკამი); დავჯდები კაკლი ჩრილში **გრილადა** (ვარიანი); გაიშიმება კაკალი

ქვეშა გრილათა (მეჯვრისხევი); რძის ნაწარმსა გრილათ შენახვა უნდა (ტახტისძირი).

მწარედ// მწარედა//მწარეთ//მწარეთა: მწარედ აქვს გატარებული ობლობა (ქვემო ხვითი); ზის და ტირის მწარედა (კეხვი); მწარეთ გამიხსენებ და იქნება გვიანა (დოესი); მახსოვს ომის ამბები მწარეთა (დვანი).

სწორედ// სწორედა// სწორეთ// სწორეთა: სწორედ იფიქრე! (ხელთუბანი); მეც ეს გავაკეთე სწორედა (მეჯვრისხევი); სწორეთ ამა ვფიქრობდი, ეხლა (დირბი); ნაკოლოპურტალ ტანსაცმელს მივაკარებ სწორეთა, აი! (კარალეთი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 331); ნათავთის ნაზუქს არაფერი სჯობია სწორეთა (იგოეთი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 330); ბოლომდინ რო არ ჩასდევს სწორეთა (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 340).

მწყობრისად//მწყობრისადა//მწყობრისათ//მწყობრისათა (სალიტერატურო ენა-მწყობრად): მერე ფანერკაზე ვფენ მწყობრისად (გარეჯვარი); დააწყე მწყობრისად (დვანი); გაამწკრივე მწყობრისათა (ტახტისძირი); ფიჩხის კონების ისეთი მწყობრისათ მილაგება იცოდა, რო გესიამოვნებოდა (წვერი).

„თლად“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება მ ბგერის დაკარგვით, დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **თლათ//თლათა.** მაგ.: ვისაც სუ თლათ დაკარგული აქ პირი წყალი (ქვახვრელი) (მესხიშვილი, 2006, გვ. 123); უსაქმურობით, დაუძღურდა თლათა (ტახტისძირი).

„თბილად“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **თბილათ//თბილათა.** მაგ.: ზამთარში კი ვართ თბილათ, ცეცხლთანა (ჩაიცი თბილათა (ერედვი) (მესხიშვილი, 2006, გვ. 92); ჩაიცივით თბილათა, ზამთარ ეკონკე, ზაფხულ ეპრანჭეო (სალოლაშენი); ჩაიცივით თბილათა, გაიცივებთ თავსა (არადეთი).

„ცუდად“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **ცუდათ// ცუდათა.** მაგ.: ეგრე რო დაყურყუტებ ცუდათა (გრაკალი) (მესხიშვილი, 2006, გვ. 72); ცუდათ აქ დაცდილიო- ვიტყვით (დირბი); კარგათა ვარ, ცუდათა ვარ, არავინ ჩემი მამკითხავი არ არი (არადეთი).

რაღაცნაირად//რაღაცნაირათ//რარაცნაირათა: გოგო იმ დღესა რაღაცნაირად მინდოდა, ფენოვანი ცომებისაგან რო კეთდება ნამცხვარი, ტრუბუჩები (ხელთუბანი); ცოცხალი ადამიანია და ტკბილი მოუნდება რაღაცნაირადა (იგოეთი); დაპატარავდა რაღაცნაირათა (ერედვი) (მესხიშვილი, 2006, გვ. 137); გული მეთანაღრება რათაცნაირათა (ტახტისძირი); რაღაცნაირათ მეხათრება ამ ქალისა (დირბი).

„შავად“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **შავათ// შავათა.** მაგ.: შავათ აქვს სახე ჩამოჟამებული (დირბი); ჩაილიბრება, გაისრექნება შავათა (ზემო ხანდაკი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 98).

„წითლად“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **წითლათ//წითლათა.** მაგ.: წითლათა ღებამდა, ალიფრათა (ბროწლეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 50); წითლათ გქონდა წათხიპნილი (კეხიჯვარი); შეფერადებული იყო წითლათა (ქორდი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 326).

„სუფთად“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **სუფთათ//სუფთათა.** მაგ.: არაფრი ხმარება არ იცის სუფთათა (კავთისხევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 73); სუფთათ დააწკრივალედა ხოლმე ეზოსა (დვანი).

„რბილად“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება რ-ს დაკარგვით, დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **ბილათ//ბილათა.** მაგ.: მერე ახლა ზედ

ფარდაგ გადააფარებდნენ და დაჯდებოდნენ **ბილათა** (იგოეთი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 226); **ბილათ** ნდა წოლა ავანტყოფსა (დირბი); ჩაუფინე ბუნბული **ბილათა** (ტახტისძირი).

„**ხარბად**“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **ხარბათ// ხარბათა**. მაგ.: კაცი რო მადიანათ ჭამს, ხარბათა, იმაზე იტყვიან იბეყვებო (ოძისი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 227).

„**ავად**“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **ავათ// ავათა**. მაგ.: ისივსივებს და მოვა ისევა, **ავათა** ვარო (ტყვიავი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 223); **ავათ** თუ კარგათ აქაც ავიწყეთ რაღაცა (დისევი). აღნიშნული ზმნისართის მნიშვნელობით სოფელ წითელუბანში მცხოვრებ აჭარელთა მეტყველებაში გვხვდება „**უქეფურად**“. მაგ.: შენი კაცი **უქეფურად** ყოფილა, მორჩა? (წითელუბანი).

„**დიდად**“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **დიდათ//დიდათა**. მაგ.: რა თავი მოგაქ **დიდათა** ! (ბროწლეტი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 236); დაფორტნის ხოლმე ყველსა **დიდათა** (ტახტისძირი); **დიდათ** მოთხრამა უყო, ჩანგრია ბჭის პირი და ვართ უწყლოთა (დირბი); **დიდათ** არ ეპიტნავება (ტახტისძირი); რო გამოვიდოთ თავი **დიდათა**, არ გამოვა (დისევი).

„**გემრიელად**“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **გემრიელათ//გემრიელათა**. მაგ.: შენ რო აქ იყეყები **გემრიელათა**, მამაშენსა ჩაუტანე სამჭედლოში? (ქვეში)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 236); ცარიელა პურს **გერმრიელათ** ილუკმებოდა (ატენი).

„**კანთიელად**“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **კანთიელათ//კანთიელათა** (გარკვევით, აშკარათ). მაგ.: **კანთიელათ** გეტყობა, სახეზე გისვია (ვარიანი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 1241); **კანთიელათ** დავინახე, შენ იყავი (ქემფერი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 241). იგივე მნიშვნელობით დასტურდება ფშაურში (ქეგლ).

„**მარქაფად**“ (სათადარიგოდ) ვითარების ზმნისართი გვხვდება დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **მარქაფათ//მარქაფათა**. მაგ.: უფრო სხვილ ხეს მოვჭრიდით **მარქაფათა** (ზემო ხანდაკი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 275); **მარქაფათ** გავიყოლებდით სხვადასხვა საგზალსა (ფცა).

ხუშტათ//ხუშტათა (მთლიანად, უკლებლივ): ფული **ხუშტათა** მაქ, ვიტყვით ერთიანი ფული რო აქ ადამიანსა და არ უნდა, რო დახარჯოს (ბროწლეტი) (მესხიშვილი, 1970, გვ. 297); ფული **ხუშტათ** მქონდა, მარა ... (ბროწლეტი).

„**ძვირად**“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება **ძვირათ//ძვირათა//მძვირათ//მძვირათა//** ფორმით: რა **მძვირათა** ყიდიან სუყველაფერსა (ატენი) (მესხიშვილი, 2006, გვ. 302); **ძვირათ** სანახავი გახდი (კეხვი); ცეცხლი ფასი უკიდია, ყველაფერს ყიდიან **ძვირათა** (ქარელი); **მძვირათ** იყიდა და იაფათ გაყიდა (დირბი).

„**მაგრად**“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება -დ-ს დაკარგვით ან დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **მაგრა//მაგრათ//მაგრათა**. მაგ.: **მაგრა** უნდა გაირეცხოს (არბო); დაბეჟა **მაგრათა** (წვერი); ძროხის ხორცი რო **მაგრათ** მოიხარშება, იმას ვეძახით ხაშლამასა (ავნევი).

„**სხვილად**“ ვითარების ზმნისართი გვხვდება **სხვილათ//სხვილათა** ფორმით: დახე, როგორ ჩამათურთურა ძაფი **სხვილათა**! (ატენი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 226); მაგის წისქვილი **სხვილათ** ღერღავს (კეხიჯვარი).

ფინთათ//ფინთათა (ცუდად): **ფინთათ** დახიჩავდა სანდრაი (მეჯვრისხევი) (მესხიშვილი, 2006, გვ. 74); შეაჩვია ენა **ფინთათა** (სალოლაშენი); **ფინთათ** იტყვიან, როცა კაცი ცუდად არის (დვანი).

ბლომად// ბლომადა// ბლომათ// ბლომათა (უხვად): ყურძენი გვაქ **ბლომად** (ალაიანი); ობლებისთვის ლუკმა არ ენანებოდა, აჭმევდა **ბლომადა** (ქვემო ხვითი); ბევრი თუ გაქ, **ბლომათ** უნდა გასცე (ტახტისძირი); დღეობისთვის პროდუქტსა ვყიდულობდით **ბლომათა** (დირბი).

ვითარების ზმნისართად ხშირად გვხვდება სხვადასხვა აფიქსით ნაწარმოები ზედსართავი სახელები. გავაანალიზოთ შესაბამისი საილუსტრაციო მაგალითები:

უ-ო პრეფიქს-სუფიქსით წარმოქმნილი ზედსართავები ზმნისართებად: გაიფხოკება ხოლმე **უშნოთა** (ტყვიავი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 99); ხელეხს ვიჭამდი **უწალდოთა** (ტყვიავი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 385); ეგრე ჩამიარა **უამოთა** (ქორდი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 393); რო ათი ჭიაც არ გაფუჭებულა, ეგრე **უმანკოთა!** (ზერტი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 396); თავზე რო მოხვეული აქ **უშნოთა**, მოკოსიალებული აქ (ატენი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 301); უბედურათ რო მოიხვევ თავსა, **ულამაზოთა** (ატენი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 300); ბატივით რო დაყერყეტებს **უაზროთა**, ეგ არის ყერყეტი (კარალეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 187); რასაც აკეთებს, იმასაც **უხეიროთა** (მეჯვრისხევი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 196); გაიფხოკება ხოლმე **უშნოთა** (ტყვიავი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 99); მოხინცა ემდენი ხილი და დაიყარა ისე, ლპება **უპატრონოთა** (იგოეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 320); **უძიროთა**: ლობიოსა, რო მოვგლეჯთ **უძიროთა**, მარტო პარკსა, მოპარკვა იმას ჰქვია (ლამისყანა) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 307); ხელეხს ვიჭამდი **უწალდოთა** (ტყვიავი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 385); ეგრე ჩამიარა **უამოთა** (ქორდი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 393); რო ათი ჭიაც არ გაფუჭებულა, ეგრე **უმანკოთა!** (ზერტი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 396); უნდა იყოს ეგრე **უცოლოთა** (ბროწლეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 277); რას აირეფ თავსა და დადიხარ **უპრაგუნოთა**, **უსაქმოთა** (ზერტი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 214); მაგათი ამდენი ჩხუბი და შეჯავახება, **უერთოთ** (←უშედევოდ) არ იქნება მოსული (გრაკალი) (მესხიშვილი, 2006, გვ. 139).

უ-ურ პრეფიქს-სუფიქსით წარმოქმნილი ზედსართავები ზმნისართებად: მოთხაზულხარ **უბედურათა** (ბროწლეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 301); **უგემურათა** არ მიყვარს გაკეთებაი საქმისა (წვერი).

მარტოკა// მარტოკინა: კაცი კი ძან ცოდოა მარტოკინაი (გრაკალი); დედაჩემს ქალაქ წავიყვან ამა ზამთარა, რათ უნა იყოს აქა **მარტოკინაი** (კავთისხევი) (მესხიშვილი, 2006, გვ. 103); **მარტოკა** უწევდა მუშაობა, რა ქნას (იგოეთი).

შიდაქართულურში დასტურდება ძველი ქართულის ფორმა: **უნძრახათ//უნძრახათა** (←უმძრახად მ-ნ-ს მონაცვლეობით). მაგ.: **უნძრახათ** არიან, ერთმანეთს არ ელაპარაკებიან (დვანი); შერიგდნენ, აღარ არიან **უნძრახათა** (ტახტისძირი). ეს ფორმები (უმძრახი, უმზრახი, ზრახვა, საზრახისი) დღესაც იხმარება ქართული ენის სხვა დიალექტებშიც: ჯავახურში (ბერიძე, 1988, გვ. 93), კახურში (მენტეშაშვილი, 1943, გვ. 179); ხევსურულში (ჭინჭარაული, 2005, გვ. 860).

უქონლობის აღმნიშვნელი უ პრეფიქსითა და ვითარებითი ბრუნვის -ად სუფიქსით ნაწარმოებია სიტყვა უჩუმათ (უჩუმათ წავიდა, უჩუმათ წაუყვანიათ) (იმნაიშვილი, 1974ა, გვ. 225). ამ ფორმით იხმარება ჯავახურში (ბერიძე, 1988, გვ. 92), ხოლო სახეცვლილი

ფორმით ინგილოურში (უჩუმარი) (იმნაიშვილი, 1966, გვ. 128), აჭარულში (უჩუმარი) (ნიჟარაძე, 1971, გვ. 338), იმერხელში (უჩუმრად) (Mapp, 1911, სტრ. 69), თუშურში (უჩუმარაც) (გიგინეიშვილი, თოფურია, & ქავთარაძე, 1961, გვ. 93), კახურში (უჩუმრად) (მარტიროსოვი & იმნაიშვილი, 1956, გვ. 82). ჯავახურსა და ქართლურში ამ სიტყვას დაკარგული აქვს რ თანხმოვანი: ჩუმი → უ-ჩუმ-არ-ი, შემდეგ დასმულია ვითარებით ბრუნვაში: უ-ჩუმ-არ-ად. აზრობრივად ერთი შეხედვით, საწინააღმდეგო შინაარსს გადმოგვცემს თითქოს, მაგრამ თუ ჩავუკვირდებით, მართებულია ხმარებაც და შინაარსიც. „უჩუმრად//უჩუმად იყავი“ ნიშნავს: ჩამი-ჩუმის გარეშე, უჩამიჩუმოდ იყავი (ბერიძე, 1988, გვ. 93).

სა-ო პრეფიქს-სუფიქსით წარმოქმნილი ზედსართავები ზმნისართებად: ჩვენ სოფელში ნიორი **საკმაოდ** გავრცელებულია (გარეჯვარი); შეძლებულია **საკმაოთა** (რუისი); **სამოწყალოთა** ცხოვრობს (ატენი); ღმერთმა ქნას რო ეს ამბავი **საავგარგოდ** დაცხრეს (ატენი); აგრა უკვე წელიწად ნახევარი **უპატრონოთა** ვყრივართ (ერედვი); სანამ ვხალისობდი, **სათითაოთ** ვკრეფდი თავთავებს (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 296); ნამცეცა დავარქვით, პურის ნამცეცებს **სათითაოდ** ცენცავდა (ტახტისძირი).

უ-ელ პრეფიქს-სუფიქსით წარმოქმნილი ზედსართავები ზმნისართებად: შილაფლავი უნდა გვექონოდა **უეჭველათა** (იგოეთი) (მესხიშვილი, 2006, გვ. 95); **უეჭველათ** გამოუვა ეს საქმე (გარეჯვარი).

-იერ-სუფიქსით წარმოქმნილი ზედსართავები ზმნისართებად: რას ელოლიავები მაგასა, უთხარი **წესიერთა** (ხიდისთავი); ჩამაწერინე, გოგო, **წესიერთა** ნომერი (გარეჯვარი); ვერც პასუხს გაგცემს **წესიერთა** (კავთისხევი) (მესხიშვილი, 2006: 33); **ძიენ** (←ძლიერ. ლ-ს დაკარგვა და ნ-რ-ს მონაცვლეობა) უკან წავიდა ე ჩვენი ცხოვრება რა (არადეთი); ჰა, **ძიენ** მეჩქარება და ე მარშუტკაც ჩემ ჯიბრზე არ მიდის (ქარელი); **ძიენ** ვინერვიულეთ (არადეთი).

-იან სუფიქსით წარმოქმნილი ზედსართავები ზმნისართებად: ჭამა უნდა **მადიანათა** (ოკამი); კაცი რო **მადიანათ** ჭამს, ხარბათა, იმაზე იტყვიან იბეყვებო (ოძისი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 227); მაშინ გლახა წესი იყო **ძალიან** (არბო); რო გინდა **ძალიანა**, მაშინ გამოგივა (ბრეთი); კაცი რო დაბერდება **ძალიანა**, აღარც მუშაობა შეუძლია (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 347); ოღონდ წვიტი ჩიტია, **ძალიანა** (ატენი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 354); კარქი ძმობა აქვთ, **ძალიანა** (ბროწლეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 99); სუ ძირ დაუგიათ **ერთიანათა** (დისევი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 228); **გეგმიანათა** აშენებული (გალავანი) (იმნაიშვილი, 1974ბ, გვ. 25).

-ურ სუფიქსით წარმოქმნილი ზედსართავი ზმნისართად: ისე დაუწყებს ლაპარაკსა **მოლურათა**, **მოფერებითა** (გრაკალი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 306). **მოლა** -გაიძვერა პირფერი ადამიანი. მისგან არის ნაწარმოები **მოლურად**.

-ურ სუფიქსით არის წარმოქმნილი ზმნისართი **მანდიკურად**, რომელიც გვხვდება ბრუნვისნიშნისეული -დ-ს დაყრუებით, მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე: **მანდიკურათ// მანდიკურათა**. კალათსა და მეშოკსა გადაიკიდებდნენ **მანდიკურათა** და გასწევდნენ ქარელისაკენა (რუისი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 273); მთელი ცხოვრება **მანდიკურათ** გადაკიდებული ჰქონდა ბარგი (დირბი). **მანდიკი** ძვ. ხურჯინი. მანდიკურად ძვ. ზმნს. ხურჯინის მსგავსად, ხურჯინით. მშვენიერი სანახავი იყვნენ მხედრები, როცა ისინი შენატყორცი ჯირითის ასაცილებლად ხან მარჯვნივ და ხან მარცხნივ მანდიკურად გადაეკიდებოდნენ ცხენს (აკაკი). «ცხენს კაცი გაკვეთილი მანდიკურად გადაკვიდი» (რუსთაველი) (ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი).

„**ძალიან**“ ზმნისართი დაპირისპირებლობის გამოსახატავად ახლავს ანტონიმურ ვითარების ზმნისართებს. მაგ.: შემდეგ ვაყრი მიწას არც **ძალიან სქლადა** და არც **ძალიან**

თხლადა (გარეჯვარი); ამის მერე ვანაწილებ **არც სქლადა და არც თხელადა** ამ ფაფასავით წვენს (ზერტი); [ტყემლის წვენს] დავასხავთ **თხლათა** ორომზე, **ძალიან სქლად** არა (გარეჯვარი).

„**ძალიან**“ ზმნისართი ზოგჯერ გვხვდება ფუძისეული ლ-სა და აფიქსისეული ი-ს დაკარგვით: ინდე ი გოგო რო **ძაან** ცელქობს, აჯილდა არი, მაგითანას ვეტყვით აჯილდასა (იგოეთი) (გაჩეჩილაძე, 1970, გვ. 285); **ძაან** დიდ საქმესა არი შეჭიდებული (რუისი).

ვითარების ზმნისართად გამოყენებულია მიმღეობა: გუშინაცა აფუხსენი ყველაფერი **გასაგებადა** და ნორმალურათა (გარეჯვარი); ეს წალამი კი თონის **გასახურებლათ** გამოიყენება (წითელუბანი).

არსებითი სახელის ტრანსფორმაცია ვითარების ზმნისართად:

ალაოდ//ალაოთ (ცოტას აფრენს, ჭკუა აკლია). ნაწარმოებია სიტყვისაგან „ალაო-ფქვილი დანოტიოებული“ (საბა). მაგ.: ეს მძლოლი ცოტა **ალაოდ** ხო არაა, ხალხო, ბავშვებითინაც მომთხოვა ბილეთი (ხიდისთავი); ეგ **ალაოთ** არი და იმიტომა (ვარიანი).

ხელათ// ხელათა ოქროს ბეჭედი აატმასნა **ხელათა** (მეგვი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 12); **ხელათ** არ მოაგვარა სამეები (ფცა).

საწყისის ტრანსფორმაცია ვითარების ზმნისართად:

ვითარების ზმნისართად გამოყენებულია საწყისი მოქმედებითი ბრუნვის ფორმით. მაგ.: რო ვერ მიდის თანაბრივა, **ქანაობით** მიდის, მიყუნცულაოფს (რუისი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 288); ბოლოსა მეათე კლასაც რომ გაივლიდნენ **წარმატებითა**, მერე იყო გამოცდაი (ზერტი); რომელიც ასე **წარმატებით** გაივლიდა კლასებს პოლტითა, ის იყო გამარჯვებული (ზერტი); წალამს აკვრეფამთ, **წყობისათ** დავაწყოფთ ერთათ (წითელუბანი).

რიცხვითი სახელების ტრანსფორმაცია ვითარების ზმნისართად:

რიცხვითი სახელებისაგან წარმოქმნილი ზმნისართები: ჭარხალს რომ ამოვიღებდით, **ერთად** დავაგროვებდით და მაგას ერქვა ხორგი (კეხვი); გადაიბარდლება **ერთიანათა** (გრაკალი) (მესხიშვილი, 2006, გვ. 38); წავალთ **ერთათა** (კავთისხევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 74); სუ ძირ დაუგიათ **ერთიანათა** (დისევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 228); გაიყოფიან **ორათა** (რუისი) (მესხიშვილი, 2006, გვ. 177); სუ ძირ დაუგიათ **ერთიანათა** (დისევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 228); და როცა მოვიდალე, **ერთბაშათ** მოვბუდნეი (თამარაშენი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 296); საცა ბევრი ამოვა **ერთბაშათა** მწვანილი, იტყვიან ამოხუჩხუჩდაო (კავთისხევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 35); ერთბაშად... გამოაჩეკამს და აბიბინდებიან წიწილები (დისევი) (სალარიძე, 1970, გვ. 302).

ფუძის გაორკვევით ან სხვადასხვა სიტყვის შეერთებით შედგენილი ზმნისართები:

ფათიფუთით// ფათიფუთით (= სწრაფად): უგანრიგოთ იტყვიან იმაზე, **ფათიფუთით** რო დარბის (ქვემო ჭალა); მოვარდა **ფათიფუთითა** (ბროწლეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 143); დილით **ფათიფუთითა** გაიქცა ჩემი ბალდი, არ გამასწროს მატარებელმაო (ხიდისთავი).

ციმციმ// ციმციმა (= სათუთად): **ციმციმ** ამაარბენინა წამალი (ხიდისთავი); პატარაა, მარა, დახე, წყალი როგორ ამაარბენინა **ციმციმა** წყაროდანა (დვანი).

ნელ-ნელა// ნელა-ნელა //ნელი-ნელა: ვწვალობ **ნელ-ნელა** ისევ ჩემი შვილებითვინა (გორი); **ნელა-ნელა** გავდივარ გარეთა (არბო); **ნელი-ნელა** ვუწყობთ ცხოვრებას ფეხსა (ტახისძირი).

ქუფთა-ქუფთა // ქუფთა-ქუფთათ// ქუფთათა (= ნაგლეჯ-ნაგლეჯ; ნაკუწ-ნაკუწ, ნაფლეთ-ნაფლეთ): მე მაგ კაბას კიდე ჩავიცმევდი, შენ უკვე **ქუფთა-ქუფთათ** გიქცევია

(კავთისხევი); სუ ქუფთა-ქუფთა ცვიოდა ტანსაცმლის ნაგლეჯები (არბო); ახალთ-ახალი ფეხსაცმელი გაუთრევია ძაღლსა და უქცევია ქუფთა-ქუფთათა (წვერი).

თანდათან // თანდათანა: თანდათან მოიჯობება ეგრე ხომ არ იქნება? (ტყვიავი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 306); რო მომჯობინდა თანდათანა, მერე მოხდა ეს ამბავი (ხიდისთავი). **თანდათან** ზმნისართი ზემოქსნურში წარმოდგენილია და კავშირის გარეშე: „თანდათან მაგონდება და გული მეწვის“; „თანთან ნუ მოუმატებ ლაპარაკს (ქსნ.ხ.) (სომხიშვილი, 1968, გვ. 75; სომხიშვილი, 2002, გვ. 36).

ლასლასით // ლასლასითა (ულონოდ: ეს ნაცემ-ნაბეგვი წამოდგა და წავიდა ლასლასითა (ხეითი); რამდენიმე დღე ლასლასით დავდიოდი (დისევი); ლასლასითა მოდის ხოლმე (კავთისხევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 39).

პირწმინდათ//პირწმინდათა (← პირწმინდად): პატარა, წვრილი რამე რო აკრიფოს კაცმა **პირწმინდათა**, იმაზე იტყვიან, ისე ააკიწაწაო (ქვემო ჭალა) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 11); **პირწმინდათ** მიჰყვა და სულ გაასუფთავა (ახალსოფელი).

თვალსხმირათ// თვალსხმირათა (←თვალსხმირად. აშკარად, ხილულად): თუ კიდევ არ დაამწყვდევს, დავკლავ და შევჭამ **თვალსხმირათა** (კავთისხევი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 223); ხო ქურდულათ არ კრეფამთ, ხო **თვალსხმირათ** კრეფამთ, რა არი, რო ტოტები არ დაამტვრიოთ! (კარალეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 223); თუ კიდევ არ დაამწყვდევს, დავკლავ და შევჭამ **თვალსხმირათა** (კავთისხევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 223).

ენამოჩლექით// ენამოჩლექითა: ენამოჩლექით რო მოეფერება ბავშვსა, გინა დიდსა, იტყვიან, მოულიკლიკაო (სალოლაშენი) (მესხიშვილი, 1970, გვ. 290); ლაპარაკობს **ენამოჩლექითა** (წვერი).

იგვენაირათ// იგივენაირათა (←იგივენაირად =მსგავსად): აჰა, **იგივენაირათა** ხარ ზუსტათა (ბობნევი); **იგივენაირათ** იქცეოდა (ახალშენი).

მასმასათ// მასმასათა (←მასმასად)// მუსმუსათ//მუსმუსათა (←მუსმუსად):

1. წრაფად, ადვილად. მაგ.: ერთი კოკა ღვინო მქონდა და სუ ჩარექობლივ გაყვიდე, მასმასათ იყიდებოდა (კარალეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 275).

2. საგანგებოდ. მაგ.: **მუსმუსად** დაემებენ კამეჩი კარაქსა (კარალეთი); სუ **მასმასათ** ვემებეთ თევზი (ქვემო ჭალა) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 275); ახლა სადღა ნახავ წყლის წისქვილსა, ადრე ვემებე **მუსმასათა** (დირბი).

ვითარებითი ზმნიზედის მნიშვნელობით იხმარება **-ვით** თანდებულიანი სახელობითისა და მიცემითის ფორმები მავრცობი ხმოვნით ან მავრცობი ხმოვნის გარეშე. მაგ.: თეთრათ აქ **ლაქებივითა** (საგურამო) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 328); მამალი **ინდაურივით** რომ იბეყვები, უკან ხომ არავინ მოგდექს?! (ტყვიავი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 227); მწვანელს იტვლიავენს **კამეჩივითა** (კარალეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 234); კრამიტს აქ **კოჭოჭივითა** (ატენი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 254); როგორ უჭრიალებს თვალები მთვრალი **კაცივითა** (კარალეთი); რა **სურათივითა** ზიხარ, გვითხარი რამეი (კარალეთი); ვერა ხედავ როგორ **გიყებივით** დარბიან მანქანები (კარალეთი); იქნება **ზედმეტივითა**, ბუჩუყებ იმაი ვეტყვით (კავთისხევი) (მესხიშვილი, 2006, გვ. 34); გაწეწილა **ალივითა** (კავთისხევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 15); ისე მახლუჯუნეფს ასი წლის **ბებერივითა** (კავთისხევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 50); რას დადიხარ აბლაცი **ცხენივითაო** (დისევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 14); ზის თელი დღე **ბებლივითა** (მერეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 56); რა **ბობიანივით** დადიხარო, მძიმე-მძიმეთ რო დადის ადამიანი, **უსიცოცხლოთა**, იმას ვეტყვით

(კავთისხევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 73); ბობრა **ძალღვით** არის დასიებული (ტყვიავი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 62); რო გამობრუნდება და ისე დარჩება **კუჭებივითა**, იმას ვეძახით გუჯასტებს (მჭადიჯვარი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 143); რა დაოებული დადის **სულელივითა** (კავთისხევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 166); გამოიქცნენ **გიჟებივითა**, იმიტომ იტკინა ფეხი (საგურამო) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 177); დონჯიან ქილას ესე ჰქონდა ყურები, **დოინჯივითა** (ზემო ხანდაკი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 197); ერთიანი არი **ხახვივითა** (ძეგვი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 342); თითონ დარჩეს **ჭაბუკივითა** (დისევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 307); ზედ ხიდა აქვს **სასწორივითა** (ქორდი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 520); ძიელ რბილი რო იქნება რამეი, **ბუმბულივითა**, იმაზე იტყვიან, **მუმკივით** არისო (ერთაწმინდა) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 324); კრამიტს აქ **კოყოჟივითა** (ატენი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 254); **მაშკარასავით** არ ანათებს ეს გოგოი?! (კარალეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 275); მწვანის იტვლიავეს **კამეჩივითა** (კარალეთი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 234); მამალი **ინდაურივით** რომ იბეყვები, უკან ხომ არავინ მოგდევს?! (ტყვიავი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 227); თეთრათ აქ **ლაქებივითა** (საგურამო) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 328).

გვხვდება ზედა თანდებულისანი ვითარების ზმნისართი: სწყენს **ძალზედა** (იგოეთი)(ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 143).

სხვაგვარად გაფორმებული სიტყვები: მალაზიაში უნდა გადავიდე და გადმოვიდე **უცეფა**, ხო არაფერი გინდა? (კარალეთი); **ძლივას** (←**ძლივს**) მოტრიალდა საწყალი ქალი (ქვეში) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 294); **ძლივს** (←**ძლივ-ს**) მოვედი აქამდე (დისევი); **ძლივა** (ს დაკარგვით) აათავა აღმართი (დირბი); ამობუხრავს **უცეფა** (ერედვი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 29); ამობუხრავს **უცეფა** (ერედვი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 29); მალაზიაში უნდა გადავიდე და გადმოვიდე **უცეფა**, ხო არაფერი გინდა? (გარეჯვარი); მალაზიაში უნდა გადავიდე და გადმოვიდე **უცეფა**, ხო არაფერი გინდა? (კარალეთი)

სალიტერატურო ენაში ვითარების ზმნიზედის მაწარმოებლად გამოიყოფა **-ივ** და **-რე** სუფიქსები (კვაჭაძე, 2001, გვ. 245). **-ივ** სუფიქსთან დაკავშირებით, საენათმეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ „ქართულ ენას უნდა ჰქონოდა ერთი ბრუნვა, რომელსაც ივ აწარმოებდა. ეს ბრუნვა უნდა ყოფილიყო ერთ-ერთი სახეობა მოქმედებითისა. მისი ფორმები ნაშთის სახითაა მოღწეული. ის ძვ. სალიტ. ქართულშიც ნაშთია: ღმრთივ სულიერი, „ცოცხლივ მკუდარ არს (I ტიმ. 5,6) და სხვა. მას ამჟამად ზმნიზედური გამოყენება აქვს. არსებითთაგან და ზედსართავთაგან ასეთი წარმოება იშვიათია: ძლივ (ჭავ., 316, 37). უმეტესად ეხლა ს-ანის დართვით. მაგ.: **ძლივას** (←**ძლივს**) მოტრიალდა საწყალი ქალი (ქვეში) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 294); **ძლივს** (←**ძლივ-ს**) მოვედი აქამდე (დისევი); **ძლივა** (ს დაკარგვით) აათავა აღმართი (დირბი).

ასეთი მაწარმოებელი უნდა გამოვყოთ ფორმებში: **თვალნათ-ივ**, **თანაბრ-ივ**, **უბნობლივ**. მაგ.: **თვალნათლივ** დავტრიალდე ისევა (ატენი); აგრეთვე **უბნობლივ** გვაქ ჩები (დირბი); ცოტაი წააჭერი ბოლოები და **თანაბრივ** გაეზდება (კავთისხევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 39); ამოვა **თანაბრივა** (რუისი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 36).

შიდაქართლურშიც გვხვდება - რე მაწარმოებლით გაფორმებული ზმნისართი: **ეგრე**. აღნიშნულ ზმნისართში გამოჰყოფს ე-სართს, რომელიც ნაცვალსახელისათვის

საერთოა და მიიჩნევენ ძველი ქართულისათვის დამახასიათებელ მოვლენად. რაც შეეხება -რე სუფიქსს, მას საექვოდ მიაჩნია ზმნისართის საწარმოებელ ელემენტად მისი გამოყოფა: „... ვერ ვიტყვით ეგესა და ეგრეს შინაარსეულ განსხვავებას გენეტურად მათი სტრუქტურული განსხვავება აპირობებდეს“ (ფოჩხუა, 1959, გვ. 81). მაგ.: აერე (←აი ეგრე) გინდა (კარალეთი); თბილისშიც ეგრე ცივა ხოლმე? (კარალეთი).

შიდაქართლურ მეტყველებაში ი მავრცობი ხმოვანი გვხვდება ვითარების ზმნისართებთან. მაგ.: ძალათი მაინც აჭამე, რამ მიაბინარა ეგ საცოდავი? (კავთისხევი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 280).

ქვეყნისას კი ნუ მოანქრევ ეხლა, ცოტათი მონამე (ტყვიავი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 292); მოიკლანძაო, ცოტათი რო მოიხარშება ხორცი (ატენი) (ბეროზაშვილი, მესხიშვილი, & ნოზაძე, 1981, გვ. 301); ძალათი ვჭამ (ქარელი).

-ა და -ი მავრცობიანი დროის ზმნისართებისათვის დამახასიათებელია აქცენტირება. ეს ხმოვნები თ-ზე დაბოლოებულ ვითარების ზმნისართებში ხშირად თავისუფლად ენაცვლებიან და ერთნაირ ოდენობას წარაადგენენ, ზოგ შემთხვევაში მათი გამოყენება ანალოგიითა და უნიფიკაციის ტენდენციით უნდა აიხსნას (კობერიძე, 2006, გვ. 175; კობერიძე, 2019, გვ. 80-96; კობერიძე, 2020ა, გვ. 92-94; კობერიძე, 2020ბ, გვ. 69). ისე როგორც სალიტერატურო ქართულში, შიდაქართლურ მეტყველებაში ზმნისართი დაერთვის ზმნა-შემასმენელს, მაგრამ შეიძლება წინადადების სხვა წევრთანაც შეგვხვდეს. მისი ადგილი წინადადებაში განსაზღვრული არაა. ის შეიძლება წინადადების წევრს წინ უსწრებდეს, ან მოსდევდეს, ან იყოს გათიშული მისგან სხვა წევრით. ამ მხრივ, მეტყველების თავისებურებები შეინიშნება ხეობებისა და სოფლების მიხედვით, რაც განპირობებულია ენის შინაგანი პოტენციის გამოვლენით, მოსახლეობის მიგრაციით და სხვა კილოების წარმომადგენლებთან ურთიერთობით.

ამრიგად, დიალექტური მასალების ქრონოლოგიური შესწავლა გვაძლევს საშუალებას, რომ დავასკვანათ: ვითარების ზმნისართების წარმოება, სტრუქტურა და ფუნქცია შიდაქართლურში მსგავსია ქართული სალიტერატურო ენის, ქართლურის სხვა კილოკავებისა და ქართული ენის სხვა დიალექტებისა, ხოლო განსხვავებული შემთხვევები მიუთითებს იმ პროცესებზე, რომელიც ქართლური დიალექტისათვის არის ნიშანდობლივი. დასტურდება პირველადი ან საკუთარი წარმოების, ბრუნვის ფორმით (ბრუნვის ნიშნით ან თანდებულთ), თხზვა-კომპოზიციითა და ნაწილაკების დართვით წარმოქმნილი დროის ზმნისართები. განსხვავებული მოვლენები განპირობებულია ენის შინაგანი პოტენციის გამოვლენით, მოსახლეობის მიგრაციით და სხვა კილოების წარმომადგენლებთან ურთიერთობით. -ა და -ი მავრცობიანი დროის ზმნისართებისათვის დამახასიათებელია აქცენტირება. ეს ხმოვნები თ-ზე დაბოლოებულ ვითარების ზმნისართებში ხშირად თავისუფლად ენაცვლებიან და ერთნაირ ოდენობას წარაადგენენ, ზოგ შემთხვევაში მათი გამოყენება ანალოგიითა და უნიფიკაციის ტენდენციით უნდა აიხსნას.

მიუხედავად იმისა, რომ შიდა ქართლი ეთნიკურად არ არის ერთფეროვანი, არ დასტურდება სხვა ენობრივ ერთეულებთან კონტაქტით გამოწვეული ენობრივი ცვლილებები.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

ბენაშვილი, ა. (1894). *ქართული გრამატიკა*. თბილისი.

ბერიძე, გ. (1988). *ქართული ენის ჯავახური კილო*. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.

ბეროზაშვილი, თ., მესხიშვილი, მ., & ნოზაძე, ლ. (1981). *ქართლური დიალექტის ლექსიკონი (მასალები)*. თბილისი: მეცნიერება.

- გაჩეჩილაძე, პ. (1970). ქართლურის სალექსიკონო მასალა. *იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, XVII*.
- გიგინეიშვილი, ი., თოფურია, ვ., & ქავთარაძე, ი. (1961). *ქართული დიალექტოლოგია, ქართული ენის კილოთა მოკლე განხილვა. ტექსტები. ლექსიკონი. I*, თბილისი: თსუ.
- იმნაიშვილი, გ. (1966). *ქართული ენის ინგილოური დიალექტის თავისებურებანი*. თბილისი: მეცნიერება.
- იმნაიშვილი, გ. (1974)ა. *ქართლური დიალექტი. ტ. I*. თბილისი: მეცნიერება.
- იმნაიშვილი, გ. (1974)ბ. *ქართლური დიალექტი. ტ. II*. თბილისი: მეცნიერება.
- იოსელიანი, პ. (1840). *პირვალ-დაწყებითი კანონნი ღრამმატიკისა*. თფილისი.
- კვაჭაძე, ლ. (2001). *ქართული ენა*. თბილისი: რუბიკონი.
- კვიციანიძე, პ. (1888). *ქართული სწორმეტყველება*. თბილისი.
- კობერიძე, მ. (2006). ზოგი ზმნიზედის ფორმისა და ფუნქციისათვის ფრონეს ხეობის ქართლურში. *საენათმეცნიერო ძიებანი, XXII*.
- კობერიძე, მ. (2019). მავრცობი ხმოვნები ქართლურში. *წელიწდეული, XI*.
- კობერიძე, მ. (2020)ა. ადგილის ზმნისართები შიდაქართლურში. *რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, XL*. თბილისი.
- კობერიძე, მ. (2020)ბ. დროის აღმნიშვნელი ზმნისართები შიდაქართლურში. *ფილოლოგიური კვლევები, I*.
- მარტიროსოვი, ა. (1939). ანგარიში საზაფხულო მივლინებისა ფრონის ხეობაში. *აკადემიკოს ნ. მარის სახელობის ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის მოამბე. ტ. IV*. ნაკვ. 3. ტფილისი: სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა.
- მარტიროსოვი, ა. (1946). თანდებული ქართლში. *იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. I*.
- მარტიროსოვი, ა., & იმნაიშვილი, გ. (1956). *ქართული ენის კახური დიალექტი (გამოკვლევა და ტექსტები ლექსიკონითურთ)*. თბილისი: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა.
- მენთეშაშვილი, ს. (1943). *ქიზიყური ლექსიკონი*. თბილისი.
- მესხიშვილი, მ. (1970). მასალები ქართლური დიალექტური ლექსიკონისათვის. *იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, XVII*.
- მესხიშვილი, მ. (2006). *ქართლური ლექსიკონი (მასალები)*. თბილისი: უნივერსალი.
- ნიჭარაძე, შ. (1971). *ქართული ენის აჭარული დიალექტი (ლექსიკა)*. ბათუმი.
- ჟორდანიას, თ. (1889). *ქართული გრამმატიკა*. ტფილისი.
- სალარიძე, თ. (1970). ქართლური ლექსიკიდან. *იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, XVII*.
- სომხიშვილი, ვ. (1968). *ქნის ხეობის მეტყველება*. ცხინვალი.
- სომხიშვილი, ვ. (2002). *ლიახვისა და ქნის ხეობათა ქართლური*. ავტორეფერატი. თბილისი.
- ფოჩხუა, ბ. (1959). ხმოვანსართული ზმნისართები. *ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები. I*.
- ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი*. მოძიებულია ვებგვერდიდან: <https://www.ice.ge/liv/liv/ganmartebiti.php>
- შალამბერიძე, გ. (1959). ზმნისართი ძველ ქართლ ენაში. *ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები. I*.
- შანიძე, ა. (1980). *ქართული ენის გრამმატიკის საფუძვლები. თხზულებანი. ტ. III*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტი.

- ჭინჭარაული, ა. (2005). *ხეცსურული ლექსიკონი*. თბილისი: ქართული ენა.
 Vogt, H. (1936). *Esquisse d'une grammaire du georgien moderne*. Oslo.
 Мapp, Н. Я. (1911). *Дневник Поездки в Шавшетию: Тексты разискания*. кн. VII. СПб.

REFERENCES

- benashvili, a. (1894). *kartuli gramat'ik'a*. [Georgian grammar]. Tbilisi.
 beridze, g. (1988). *kartuli enis javakhuri k'ilo* [Javanese Kilo of the Georgian language]. Tbilisi: Sabchota Sakartvelo.
 berozashvili, t., meskhishvili, m., & nozadze, l. (1981). *kartluri dialekt'is leksik'oni (masalebi)* [Georgian dialect dictionary]. Tbilisi: Metsniereba.
 gachechiladze, p'. (1970). kartluris saleksik'ono masala. [Dictionary materials of Kartluri]. *iberiul-k'avk'asiuri enatmetsniereba* [Iberian-Caucasian Linguistics], XVII.
 gigneishvili, i., topuria, v., & kavtaradze, i. (1961). *kartuli dialekt'ologia, I, kartuli enis k'ilota mok'le gankhilva. t'ekst'ebi. leksik'oni*. [Georgian dialectology, I, a brief discussion of the kilos of the Georgian language. texts. Dictionary]. Tbilisi: TSU.
 imnaishvili, g. (1966). *kartuli enis ingilouri dialekt'is taviseburebani*. [Peculiarities of Ingilou dialect of the Georgian language]. Tbilisi: Metsniereba.
 imnaishvili, g. (1974)a. *kartluri dialekt'i*. [Georgian dialect]. I. Tbilisi: Metsniereba.
 imnaishvili, g. (1974)b. *kartluri dialekt'i*, [Georgian dialect]. II. Tbilisi: Metsniereba.
 ioseliani, p'. (1840). *p'irvel-dats'qebitni k'anonni ghramat'ik'isa*. [The first elementary law of grammar]. Tiflis.
 k'vach'adze, l. (2001). *kartuli ena*. [Georgian language]. Tbilisi: Rubikoni.
 k'vitsaridze, p'. (1888). *kartuli sts'ormet'qveleba*. [Georgian correct speech]. Tbilisi.
 k'oberidze, m. (2006). zogi zmnizedis pormisa da punktisiatvis prones kheobis kartlurshi. [Some for the form and function of adverbs in Kartluri of the Frone Valley]. *saenatmetsniereba* [Linguistic research], XXII.
 k'oberidze, m. (2019). mavrtsobi khmovnebi kartlurshi. [Extending vowels in Shidakartluri]. *ts'elits'deuli* [Tselitsdeuli], XI.
 k'oberidze, m. (2020)a. adgilis zmnisartebi shidakartlurshi. [Adverbs of place in Shidakartluri]. *resp'ublik'uri dialekt'ologiuri sametsniereba sesiis masalebi* [Materials of the republican dialectological scientific session], XL. Tbilisi.
 k'oberidze, m. (2020)b. drois aghmnishvneli zmnisartebi shidakartlurshi. [Adverbs of time in Shidakartluri]. *pilologiuri k'vlevebi* [Philological Researches], I.
 mart'irosovi, a. (1939). angarishi sazapkhuo mivlinebisa pronis kheobashi. [Report of summer business trip to Froni valley]. *ak'ademik'os n. maris sakhelobis enis, ist'oriisa da mat'erialuri k'ult'uris inst'it'ut'is moambe* [Academician N. Mari Institute of Language, History and Material Culture, Moambe]. IV, 3. Tiflis: Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR.
 mart'irosovi, a. (1946). tandebuli kartulshi. [Translated into Georgian]. *iberiul-k'avk'asiuri enatmetsniereba* [Iberian-Caucasian Linguistics]. I.
 mart'irosovi, a., & imnaishvili, g. (1956). *kartuli enis k'akhuri dialekt'i (gamk'vleva da t'ekst'ebi)*. [Kakhuri dialect of the Georgian language (research and texts)]. Tbilisi: Georgian Academy of Sciences.
 menteshashvili, s. (1943). *kiziquri leksik'oni* [Kizikur dictionary]. Tbilisi.
 meskhishvili, m. (1970). masalebi kartluri dialekt'uri leksik'oniatvis [Materials for the Kartlian dialect dictionary]. *iberiul-k'avk'asiuri enatmetsniereba* [Iberian-Caucasian Linguistics]. XVII.

- meskhishvili, m. (2006). *kartluri leksik'oni (masalebi) [Kartlian dictionary (materials)]*. Tbilisi: Universali.
- nizharadze, sh. (1971). *kartuli enis ach'aruli dialekt'i (leksik'a) [Adjarian dialect of the Georgian language (materials)]*. Batumi.
- zhordania, t. (1889). *kartuli grammat'ik'a. [Georgian grammar]*. Tiflis.
- salaridze, t. (1970). kartluri leksik'idan. [From the Georgian dictionary]. *iberiul-k'avk'asiuri enatmetsniereba [Iberian-Caucasian Linguistics]*, XVII.
- somkhishvili, v. (1968). *ksnis kheobis met'qveleba. [Speech of the Ksni Valley]*. Tskhinvali.
- somkhishvili, v. (2002). *liakhvisa da ksnis kheobata kartluri [Kartluri of Liakhvi and Ksni valleys]*. disert'atsiis avt'oreperat'I [Dissertation abstract]. Tbilisi: Arnold Chikobava Institute of Linguistics.
- pochkhua, b. (1959). khmovansartuli zmnisartebi. [Vowel verbs]. *kartvelur enata st'rukt'uris sak'itkhebi [Issues of Georgian language structure]*, I.
- kartuli enis ganmart'ebiti leksik'oni. [Explanatory dictionary of the Georgian language]*. Retrieved from <https://www.ice.ge/liv/liv/ganmartebiti.php>
- halamberidze, g. (1959). zmnisarti dzvel kartul enashi. [Adverb in old Georgian]. *kartvelur enata st'rukt'uris sak'itkhebi [Issues of Georgian language structure]*, I.
- shanidze, a. (1980). *kartuli enis gramat'ik'is sapudzvlebi. [Basics of Georgian grammar]*. Essays (Vol. III). Tbilisi: Tbilisi University.
- ch'inch'arauli, a. (2005). *khevsuruli leksik'oni. [Khevsuri dictionary]*. Tbilisi: Kartuli ena.
- Vogt, H. (1936). *Esquisse d'une grammaire du georgien moderne*. Oslo.
- Marr, N. Ja. (1911). *Dnevnik Poezdki v Shavshetiju: Teksty raziskaniya [A diary of a trip to Shavsheti: a search for texts]*. Book VII. Saint Petersburg.